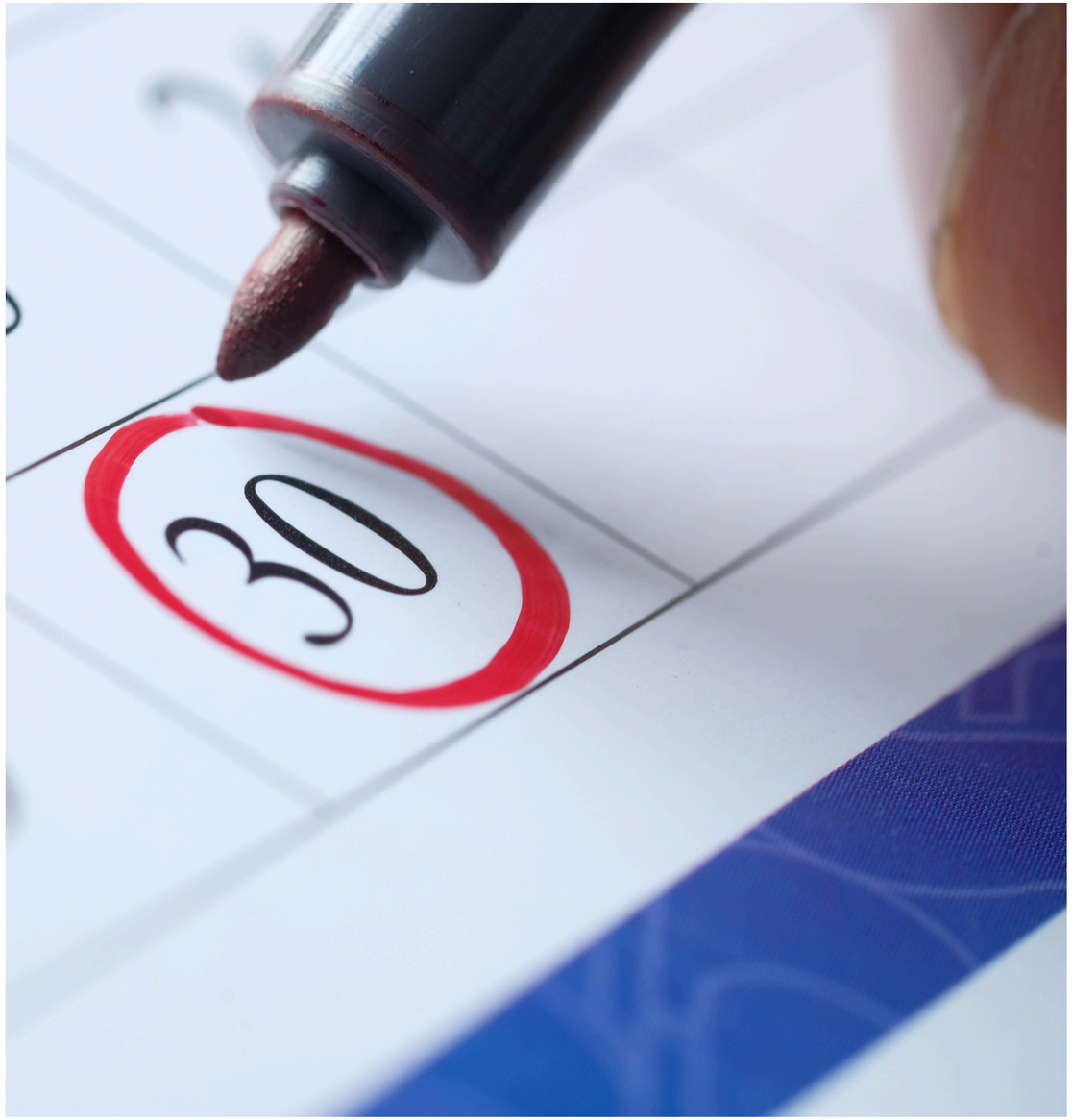
19.10.2026

Občanská společnost a její transformace

Barbora Procházková

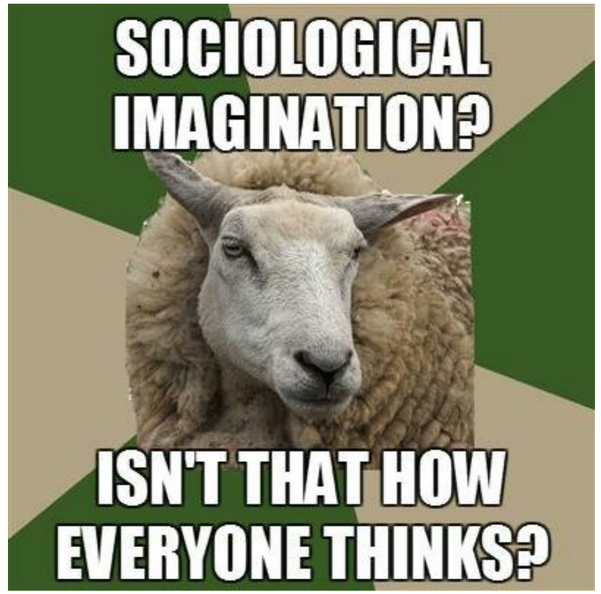

Exkurze: Centrum participace

7.12. 11:30

Sociologická imaginace

- Schopnost vnímat problémy a jevy v širších společenských souvislostech.
- Propojuje individuální zkušenosti a fungování společnosti.
- Zohledňuje společenské, kulturní, historické a politické vlivy.
- Pomáhá pochopit, jak společenské struktury ovlivňují lidské chování a postoje.
- Umožňuje nahlížet na společenské problémy z různých perspektiv.
- Hledá hlubší příčiny společenských jevů a problémů.

Sociologická imaginace – příklad občanské participace

Student se nezapojuje do veřejného dění, nechodí k volbám ani se neúčastní občanských aktivit. Mohlo by se zdát, že je pouze nezodpovědný, nezajímá se o politiku nebo je pasivní.

- **Nedůvěra v politické instituce** – negativní zkušenosti s politikou mohou oslabovat ochotu zapojovat se do veřejného dění.
- **Občanská socializace a vzdělávání** – škola a rodina ovlivňují, zda lidé vnímají občanskou angažovanost jako přirozenou součást života.
- **Sociální a ekonomické nerovnosti** – rozdílné životní podmínky ovlivňují, kolik mají lidé času, prostředků a příležitostí k participaci.
- **Společenské normy a hodnoty** – postoje okolí mohou ovlivňovat, zda je občanská aktivita vnímána jako důležitá a smysluplná.

Češi a občanská společnost

Jaký je podle vás vztah Čechů k občanské společnosti? Jaké postoje, hodnoty a způsoby chování jej charakterizují a co ovlivňuje podobu občanské společnosti v České republice?

- Ve dvojicích formulujte 3 hypotézy.
- Využijte sociologickou imaginaci – hledejte za chováním jednotlivců širší společenské příčiny.
- Zaměřte se například na občanskou angažovanost, důvěru, bariéry participace nebo vztah k institucím.
- U každé hypotézy stručně vysvětlete, proč ji předpokládáte.
- Zamyslete se, jak mohou občanskou společnost ovlivňovat historické, ekonomické, kulturní a společenské podmínky.

Koho Češi považují za dobrého občana?

Představy o občanství podle výzkumů ISSP 2004 a 2014

- **Dodržuje zákony a respektuje autoritu demokratického právního státu** — tyto občanské povinnosti jsou hodnoceny jako nejdůležitější.
- **Účastní se voleb** — hlasování má v představě dobrého občana relativně vysokou důležitost.
- **Aktivní zapojení do občanských a politických sdružení je považováno za podstatně méně důležité.**
- U výrazné části populace tak převažuje představa poslušného občana, jehož politická aktivita se omezuje především na volby.
- S vyšším vzděláním roste důraz na participaci jako součást dobrého občanství.

Jak solidární jsou Češi?

STEM - INDEX SOLIDARITY (2025)

Index solidarity sleduje solidaritu v české společnosti (ochotu pomáhat, dárcovství, dobrovolnictví a postoje k ostatním...)

- 47 % dospělých v Česku během posledního roku finančně přispělo na dobročinné účely.
- 32 % dospělých se během posledního roku zapojilo do dobrovolnictví.
- 80 % Čechů souhlasí s tím, že bychom si měli vzájemně pomáhat, i když z toho nemáme přímý prospěch.
- 75 % lidí souhlasí s tím, že úroveň společnosti se pozná podle toho, jak se dokáže postarat o nejslabší.

Kdo jsou ti nejslabší?

Solidarita jako hodnota: Kdo jsou „nejslabší“?

- Přibližně 1 milion lidí byl v roce 2025 **ohrožen příjmovou chudobou** (ČSÚ, 2025).
- 160 000 lidí žilo **v bytové nouzi**, z toho více než 61 000 dětí (MPSV, 2025).
- Z toho 11,6 tisíce lidí žilo v roce 2025 bez střechy nad hlavou (MPSV, 2026).
- Přibližně 300 000 lidí bylo **ohroženo ztrátou bydlení**, včetně téměř 100 000 dětí (MPSV, 2024)
- Přibližně 1,3 milionu lidí mělo v roce 2024 **zdravotní postižení,** které je dlouhodobě omezovalo v běžných činnostech (ČSÚ, 2025).
- 98 000 lidí se **zdravotním postižením**, nemělo dostatečnou pomoc, přestože ji potřebovali (ČSÚ, 2024).
- Přibližně 400 000 **seniorů**, žilo podle zprávy z roku 2024 v energetické chudobě (MPSV, 2025).

Kdo pomáhá? Stát a občanská společnost

- **Stát a veřejná správa** – vytvářejí legislativní rámec, financují veřejné služby a programy a odpovídají za zajišťování veřejných potřeb.
- **Občanská společnost** – neziskové organizace, spolky a dobrovolnické iniciativy poskytují přímou pomoc, reagují na společenské problémy a zastupují zájmy různých skupin obyvatel.
- **Vzájemná spolupráce** – stát, obce a kraje často financují či podporují aktivity, které realizují organizace občanské společnosti.

Příklad: Péče o duševní zdraví

Omezená odborná péče: nedostatek kvalifikovaného personálu (psychiatři, psychologové) a omezená dostupnost služeb (dlouhé čekací doby, nerovný přístup z hlediska místa bydliště)
Potřeba: dostupná prevence, první psychická pomoc a orientace v možnostech další péče.
Příklady občanské reakce:

- **Nevypusť duši:** preventivní a vzdělávací programy pro školy, vyučující a veřejnost.
- **Cesta z krize:** bezplatná nonstop Linka první psychické pomoci.
- **Nepanikař:** bezplatná aplikace pro první pomoc při psychických obtížích, kontakty na další služby a online poradna.

Jak funguje spolupráce:

- Občanská organizace poskytuje pomoc ↔ veřejná instituce může finančně podporovat její provoz.
- Veřejné financování nevylučuje organizační samostatnost. Prevence a první pomoc doplňují odbornou léčbu.

Jak solidární jsou Češi?

STEM - INDEX SOLIDARITY (2025)

- 75 % Čechů souhlasí, že úroveň společnosti se pozná podle toho, jak se dokáže postarat o nejslabší.
- 57 % Čechů oceňuje roli neziskových organizací při řešení živelních katastrof a jiných krizí.
- 58 % Čechů souhlasí, že stát by měl vytvářet příznivé podmínky pro fungování neziskových organizací.
- Přibližně 33 % Čechů důvěřuje organizacím občanské společnosti.

Co z toho vyplývá?

- Solidarita neznamená automaticky důvěru. Lidé mohou považovat pomoc druhým za důležitou, ale zároveň být nedůvěřiví vůči organizacím, které ji poskytují.
- Konkrétní pomoc je srozumitelnější než širší role občanské společnosti. Veřejnost může snáze ocenit pomoc při katastrofách než dlouhodobou činnost organizací, například prosazování systémových změn nebo kontrolu veřejné moci.

Občanskou společnost můžeme chápat jako prostor dobrovolného a kolektivního jednání občanů, který je relativně autonomní vůči státu a v němž lidé:

→ **sdružují se a spolupracují**
vytvářejí spolky, organizace, iniciativy, hnutí i neformální sítě

→ **formulují a prosazují společné zájmy**
pojmenovávají problémy, zastupují zájmy a snaží se ovlivňovat své okolí a veřejné záležitosti

→ **vstupují do veřejného prostoru**
diskutují, mobilizují, protestují, poskytují služby nebo se podílejí na řešení společenských problémů

→ **vytvářejí sociální vztahy a občanské kompetence**
spolupráci, důvěru, solidaritu, schopnost organizovat se a jednat s druhými

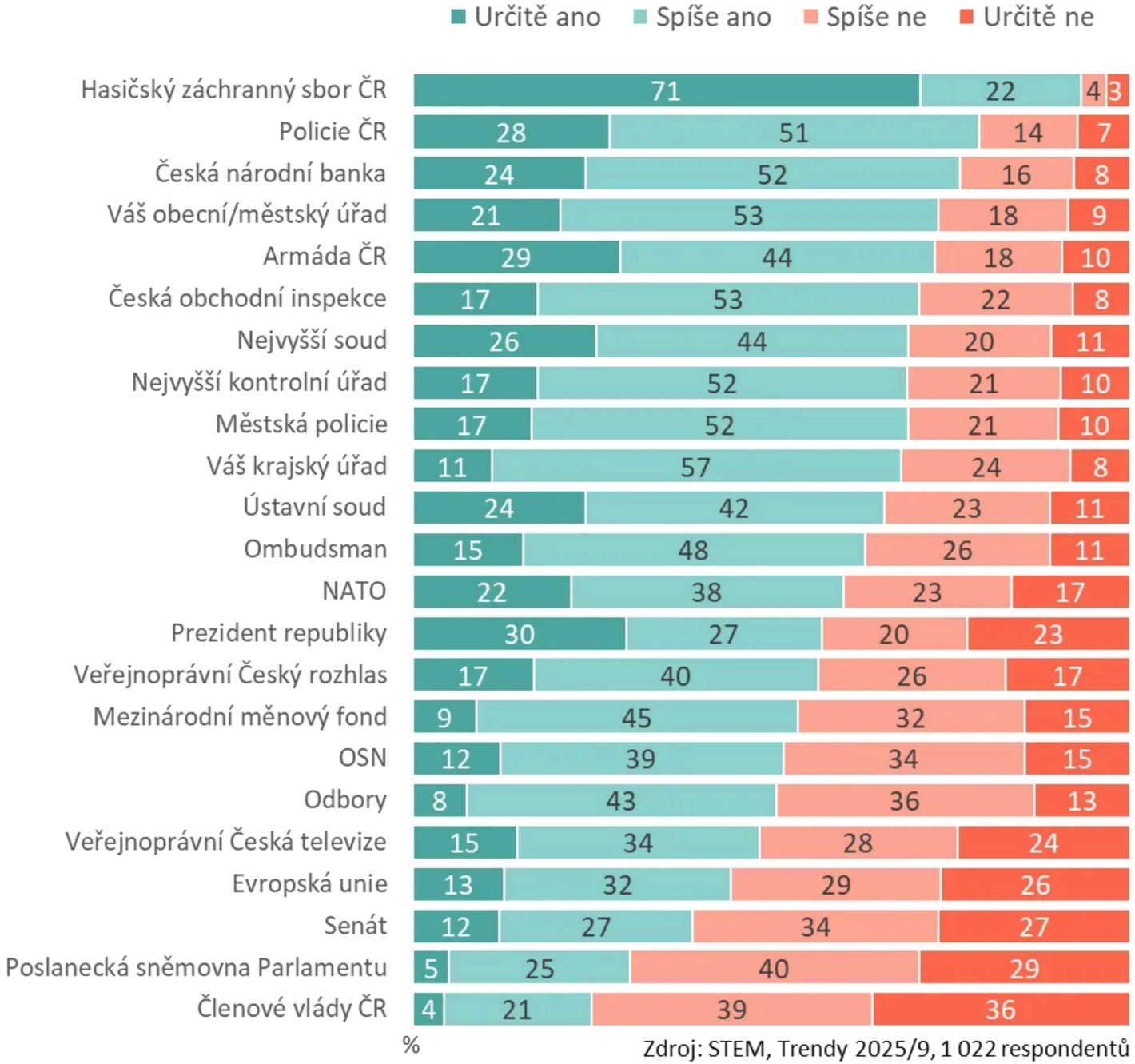
Mezilidská důvěra mezi čechy

STEM (2025)

- 63 % Čechů si myslí, že většině lidí nelze důvěřovat.
- **Důvěra roste se vzděláním** – lidé s vyšším vzděláním vykazují vyšší míru mezilidské důvěry.
- **Důvěra souvisí se sociálním postavením a životními podmínkami** – ekonomicky lépe zajištění lidé bývají důvěřivější, zatímco lidé v nejistých životních podmínkách vykazují nižší míru důvěry.
- **Důvěra je silnější v blízkých vztazích** – lidé hodnotí vztahy mezi známými a ve svém okolí pozitivněji než vztahy ve společnosti jako celku.

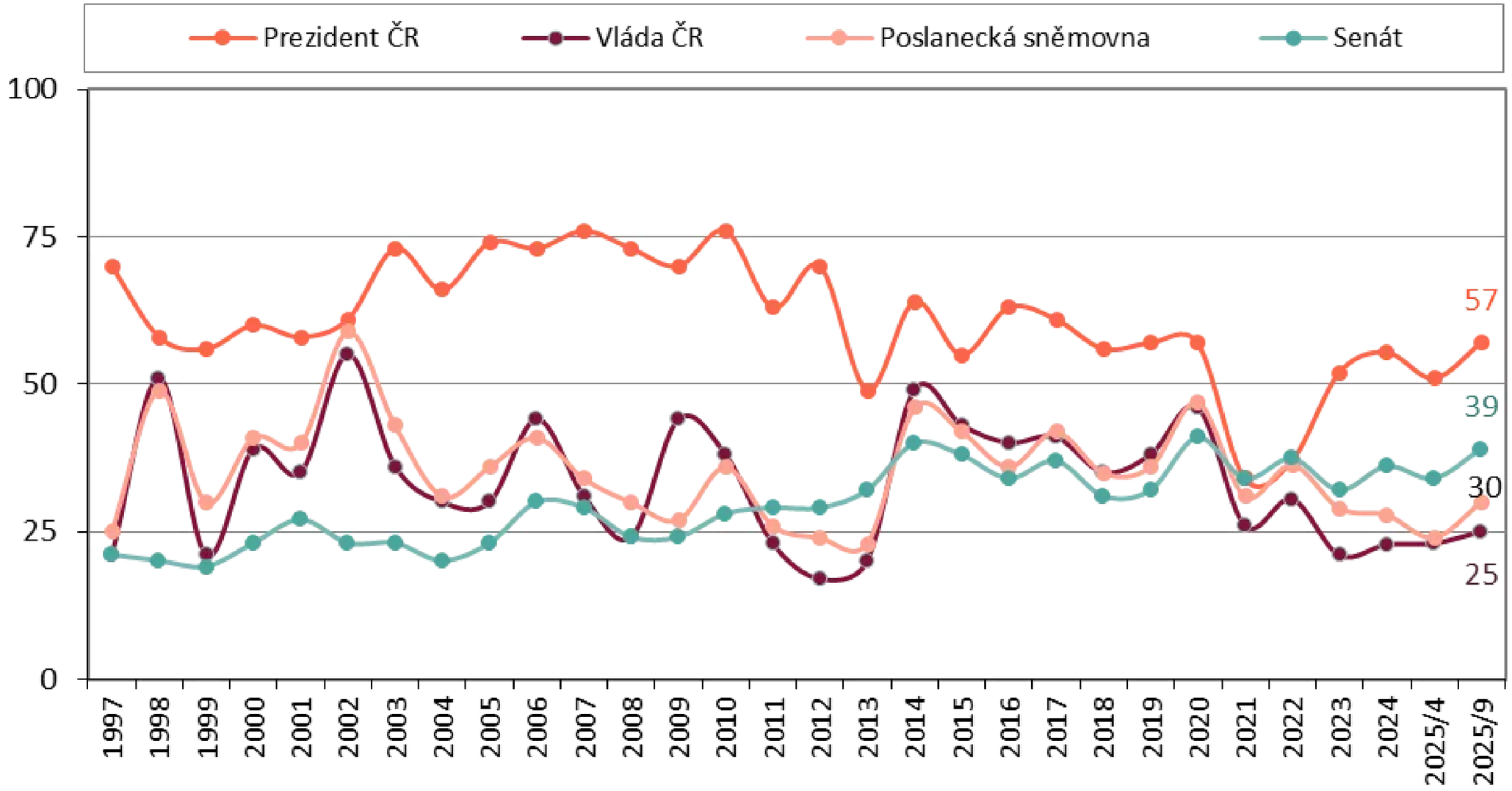
Nízká mezilidská důvěra může mít důsledky nejen pro vztahy mezi lidmi, ale také pro občanskou participaci, důvěru v instituce a fungování demokracie.

STEM: Důvěra Čechů ve veřejné instituce (2025)

Zdroj: STEM, Trendy 2025/9, 1 022 respondentů

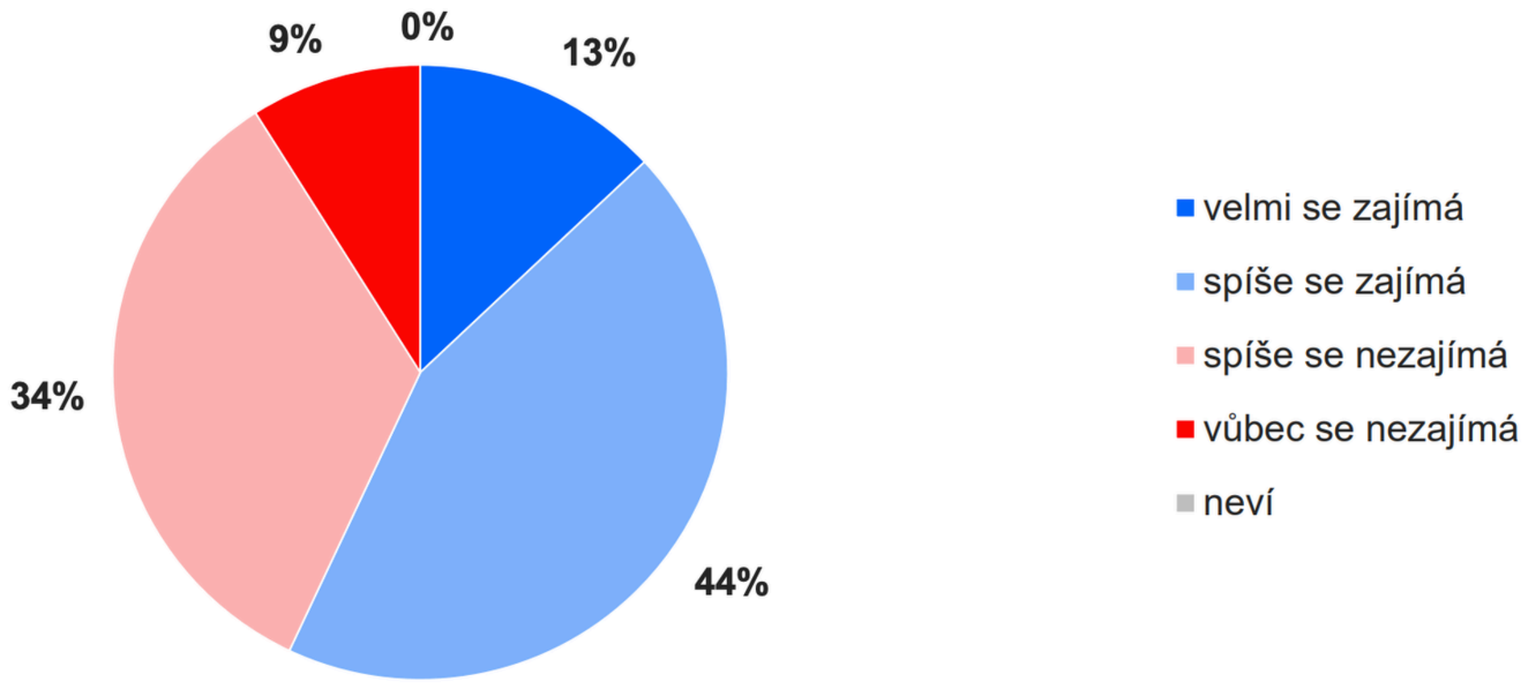
STEM: Důvěra Čechů ve veřejné instituce (2025)

Zdroj dat: STEM - Trendy 1997-2025

CVVM: Angažovanost občanů a zájem o politiku (5/2025)

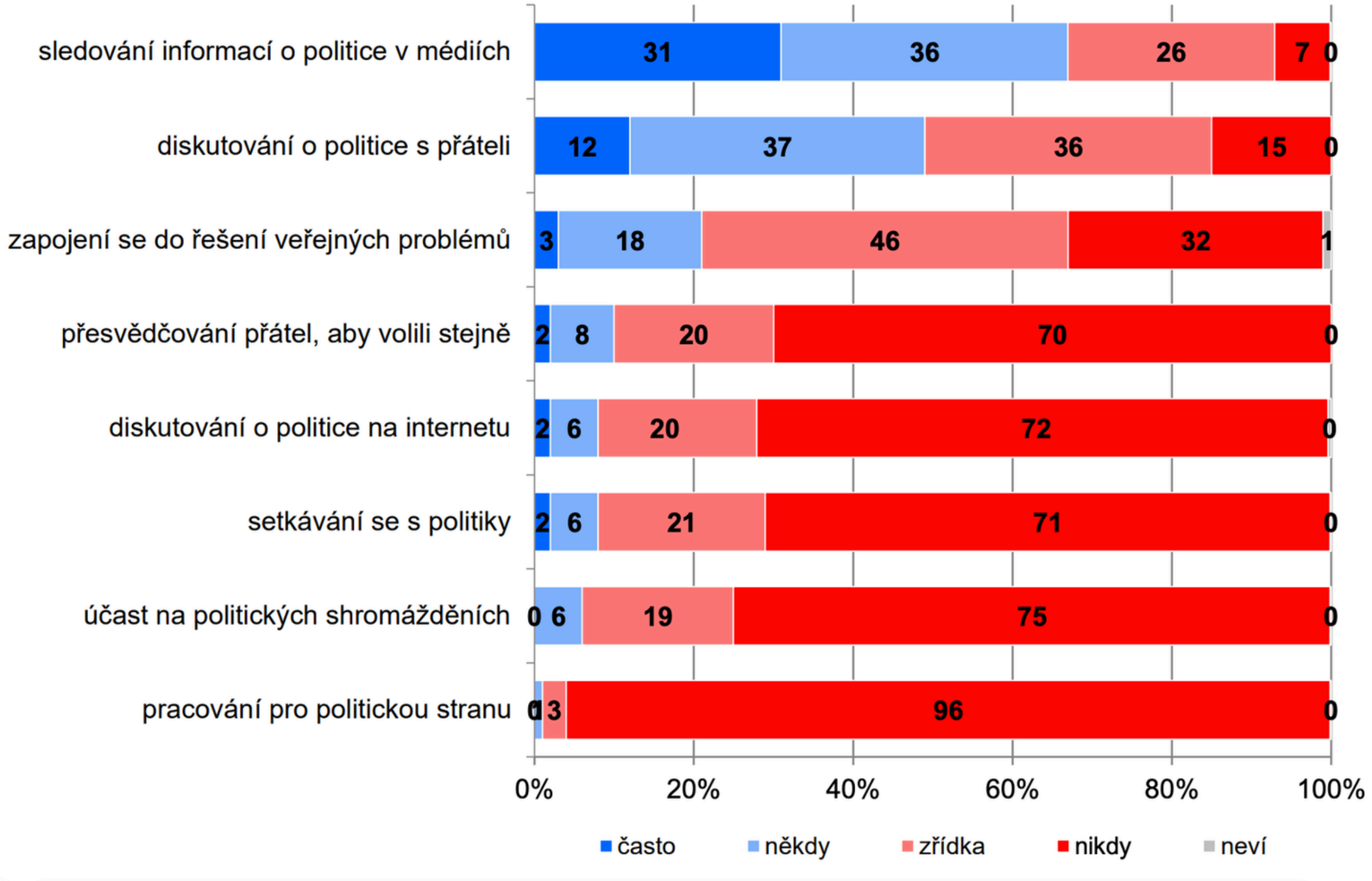
Graf 1: Zájem o politiku v ČR[1]

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, Panel Naše společnost PNS_2505_2, 30. 5. – 12. 6. 2025, 1712 respondentů starších 15 let, online dotazování CAWI + osobní dotazování CAPI.

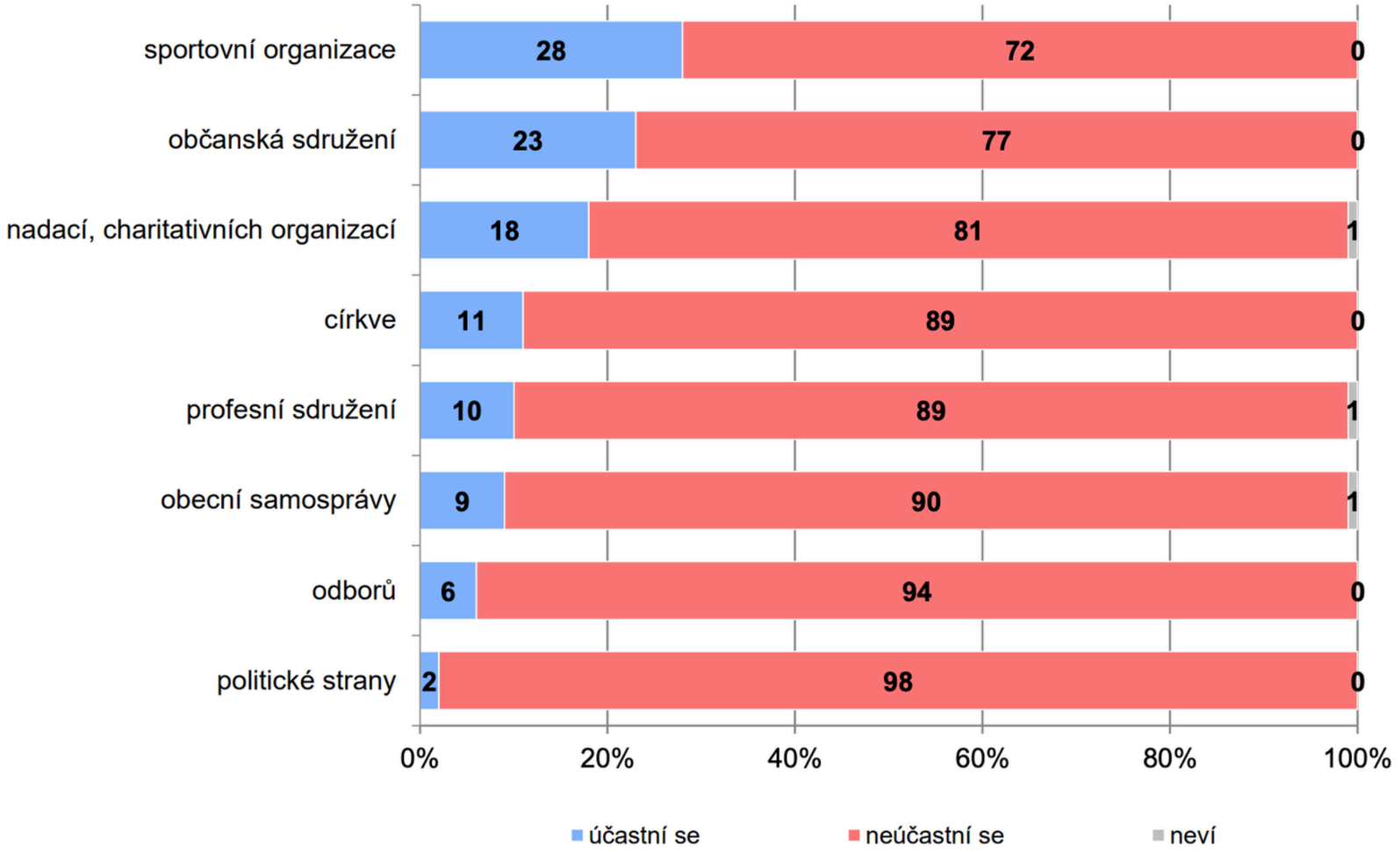
CVVM: Angažovanost občanů a zájem o politiku (5/2025)

Graf 5: Jak často se občané věnují činnostem spojených s politikou (v %)[5]

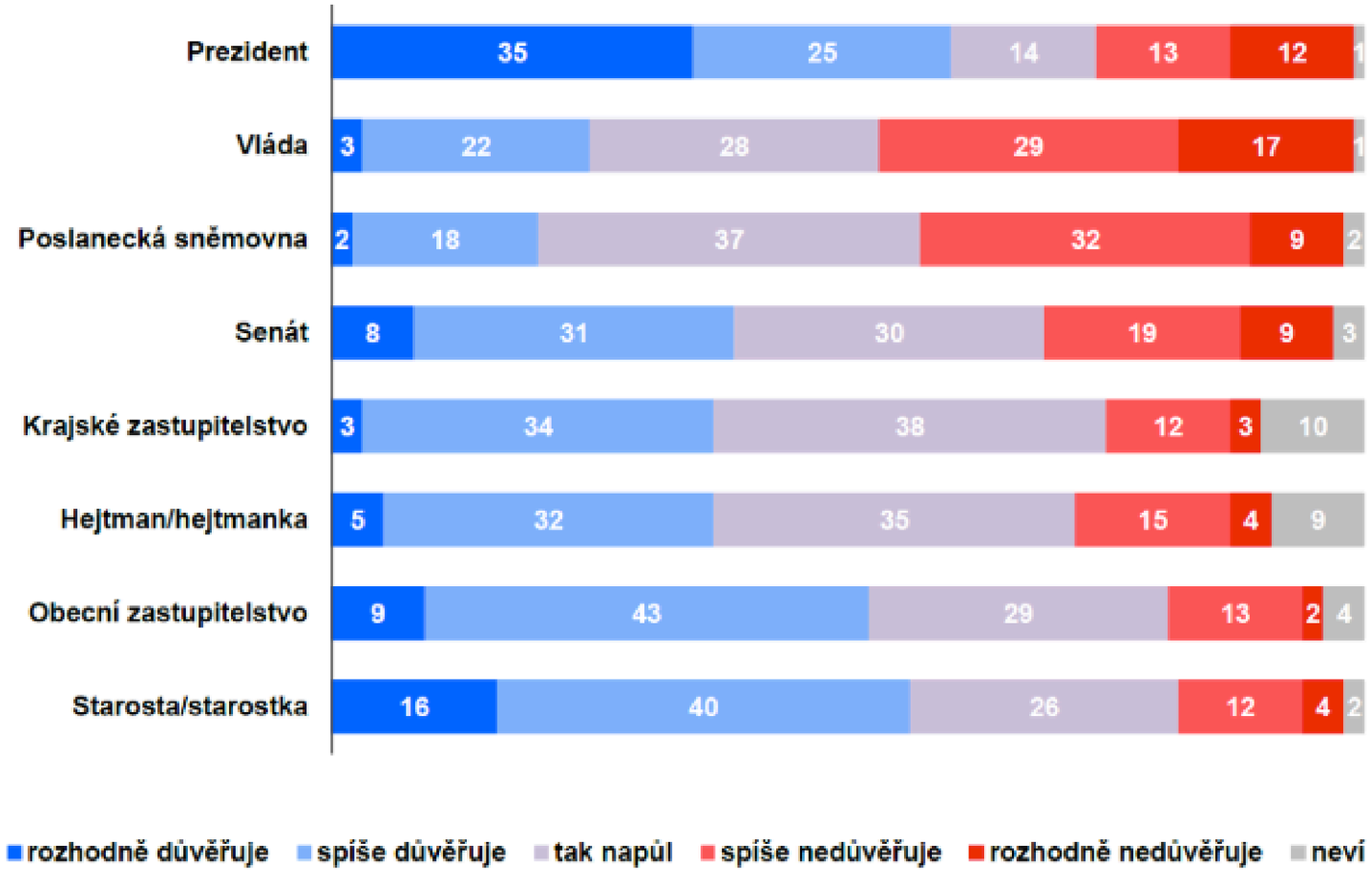
CVVM: Angažovanost občanů a zájem o politiku (5/2025)

Graf 6: Angažovanost občanů podle jednotlivých organizací a spolků (v %)[6]

CVVM: Důvěra ústavním institucím (4/2026)

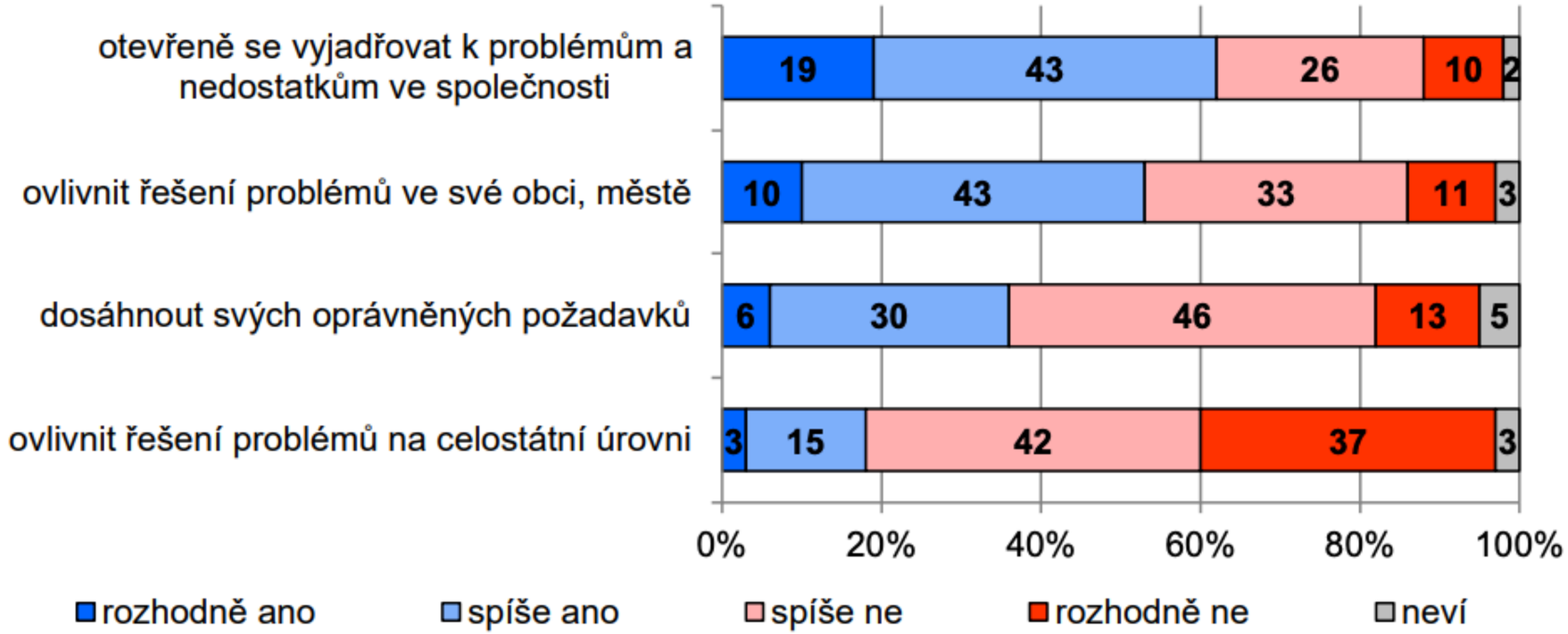
Graf 3: Důvěra/nedůvěra obyvatel ústavním institucím (%)[3]

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, Panel Naše společnost PNS_2603, 27. 3. - 8. 4. 2026, 1031 respondentů starších 15 let, online dotazování CAWI + osobní dotazování CAPI.

CVVM: Čeští občané o svých možnostech ovlivnit veřejné dění a o participaci veřejnosti na rozhodování (podzim/2025)

Graf 1. Možnost občanů ovlivňovat veřejnou sféru (v %)[1]

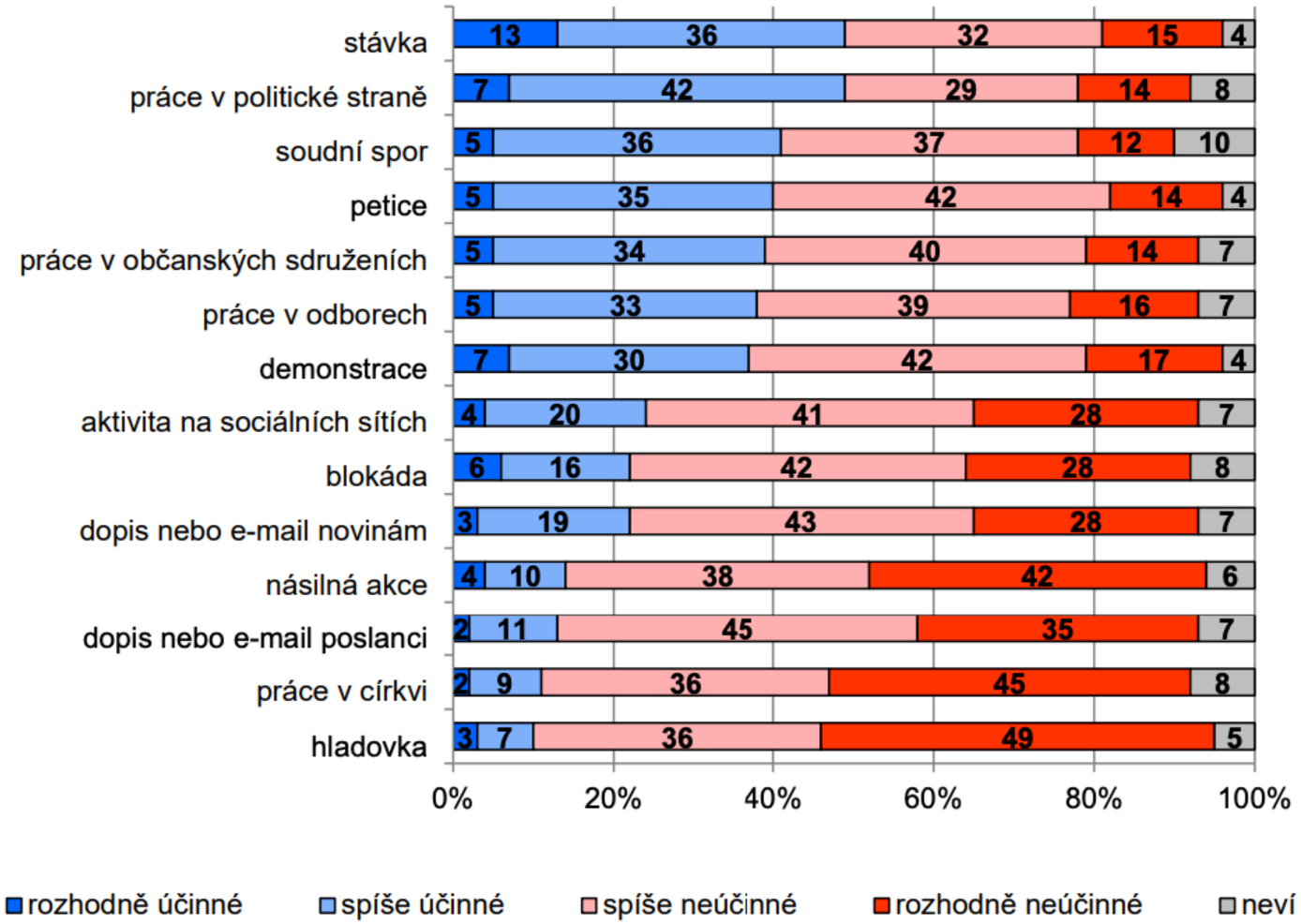

Pozn.: Položky jsou seřazeny sestupně podle součtu odpovědí „rozhodně ano“ a „spíše ano“.

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, Naše společnost 28. 9. – 4. 12. 2023, 913 respondentů starších 15 let, osobní rozhovor.

CVVM: Čeští občané o svých možnostech ovlivnit veřejné dění a o participaci veřejnosti na rozhodování (podzim/2025)

Graf 3: Účinnost některých aktivit občanů při snaze prosadit změnu zákona (v %)[2]

Specifika občanské společnosti v České republice

- **Zkušenost s vynucenou organizovaností:** členství a účast za minulého režimu mohly oslabit důvěru v organizace jako prostor svobodného jednání.
- **Přesun důvěry do soukromých vztahů:** lidé se mohou více spoléhat na rodinu, přátele a známé než na společné řešení problémů ve veřejném prostoru.
- **Pocit malého vlivu:** pokud občané nevěří, že jejich jednání něco změní, mohou účast považovat za zbytečnou.
- **Nedůvěra v politické představitele:** pochybnosti, zda politici naslouchají a zastupují jejich zájmy, mohou přispívat k odstupu od politiky a občanského života.

Aktivita: Moje zkušenost s občanskou společností

Zapojili jste se někdy do aktivit občanské společnosti? Pokud ano, jakým způsobem a co vás k tomu vedlo?

Pracovní list: Mini případová studie

Ve dvojici si vyberte jeden příklad občanské společnosti, který znáte, zajímá vás nebo s ním máte zkušenost. Nejlépe, aby se jednalo o příklad, který dobře znáte.

Konec.

Zdroje

- STEM. (2025). K institucím s nejvyšší mírou důvěry veřejnosti patří bezpečnostní složky, ČNB a místní úřady. Publikováno 25. září 2025; výzkum ze září 2025.
- Katrňáková, A. (2025). Angažovanost občanů a zájem o politiku – květen 2025. Praha: CVVM, Sociologický ústav AV ČR. Publikováno 4. srpna 2025. Centrum pro výzkum veřejného mínění (CVVM)
- Tuček, M. (2026). Důvěra ústavním institucím – březen/duben 2026. Praha: CVVM, Sociologický ústav AV ČR. Publikováno 29. dubna 2026. Centrum pro výzkum veřejného mínění (CVVM)
- Weikertová, Š. (2024). Čeští občané o svých možnostech ovlivnit veřejné dění a o participaci veřejnosti na rozhodování – podzim 2023. Praha: CVVM, Sociologický ústav AV ČR. Publikováno 22. ledna 2024.
- Mazák, J., Borovcová, D., a Vomáčka, A. (2026). Index solidarity 2025: Dobrovolnictví, dárcovství a solidarita v české veřejnosti. STEM s podporou Nadačního fondu Donio.
- Český statistický úřad. (2025). Lidí se zdravotním postižením je u nás 15 %. Tisková zpráva, 27. března 2025.
- Český statistický úřad. (2025). Ohrožení příjmovou chudobou vzrostlo u domácností s dětmi, senioři si polepšili. Tisková zpráva, 6. března 2025.
- Klusáček, J., a Kalenda, S. (2024). Energetická chudoba v roce 2023. MPSV.
- Klusáček, J., a Kalenda Vávrová, S. (2024). Česko na křižovatce: Zpráva o vyloučení z bydlení 2024. Platforma pro sociální bydlení. ISBN 978-80-11-05571-4.
- Linek, L., Císař, O., Petrúšek, I., a Vráblíková, K. (2017). Občanství a politická participace v České republice. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN 978-80-7419-262-3. Karolinum